

УДК 336.71.073.3

Віктор Анатолійович ВАРЕНИК

кандидат економічних наук, доцент кафедри банківської справи,
Львівська комерційна академія, e-mail: varenykva@mail.ru

**НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА
НАГЛЯДУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ**

Вареник, В. А. Напрями розвитку банківського регулювання та нагляду в умовах євроінтеграції України / Віктор Анатолійович Вареник // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць; за ред. М. І. Зверякова (голов. ред.) та ін. (ISSN 2313-4569). – Одеса: Одеський національний економічний університет. – 2015. – Вип. 1. – № 56. – С. 196–201.

Анотація. У статті досліджено основні напрями розвитку регулювання та нагляду за діяльністю банків України відповідно до рекомендацій Базельського комітету з питань банківського регулювання в частині побудови системи внутрішнього контролю, направленої на визначення інтегрального рівня ризиковості активів та достатності капіталу банківської системи України в умовах євроінтеграції. Проаналізовано та оцінено дотримання нормативів капіталу банками України протягом 2010–2014 рр. Узагальнено проблеми капіталізації банків, які часто пов'язують з проблемою необхідного розміру статутного капіталу або навіть з проблемою, пов'язаною з виконанням ліцензійних вимог НБУ щодо мінімального розміру регулятивного капіталу.

Ключові слова: банківський нагляд; Базельський комітет з питань банківського нагляду; регулятивний капітал; адекватність регулятивного капіталу; капіталізація; банківське регулювання.

Виктор Анатолиевич ВАРЕНИК

кандидат экономических наук, доцент кафедры банковского дела,
Львовская коммерческая академия, e-mail: varenykva@mail.ru

**НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ БАНКОВСКОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ И
НАДЗОРА В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ УКРАИНЫ**

Вареник, В. А. Направления развития банковского регулирования и надзора в условиях евроинтеграции Украины / Виктор Анатолиевич Вареник // Вестник социально-экономических исследований: сб. науч. трудов; под ред. М. И. Зверякова (глав. ред.) и др. (ISSN 2313-4569). – Одесса: Одесский национальный экономический университет. – 2015. – Вып. 1. – № 56. – С. 196–201.

Аннотация. В статье исследованы основные направления развития регулирования и надзора за деятельностью банков Украины в соответствии с рекомендациями Базельского комитета по банковскому регулированию в части построения системы внутреннего контроля, направленной на определение интегрального уровня риска активов и достаточности капитала банковской системы Украины в условиях евроинтеграции. Проанализировано и оценено соблюдение нормативов капитала банками Украины в течение 2010–2014 гг. Обобщены проблемы капитализации банков, которые часто связывают с проблемой необходимого размера уставного капитала или даже с проблемой, связанной с исполнением лицензионных требований НБУ относительно минимального размера регулятивного капитала.

Ключевые слова: банковский надзор; Базельский комитет по банковскому надзору; регулятивный капитал; адекватность регулятивного капитала; капитализация; банковское регулирование.

Victor VARENYK

PhD, Associate Professor, Department of Banking, Lviv Commerce Academy,
e-mail: varenykva@mail.ru

**TRENDS IN BANKING REGULATION AND SUPERVISION
IN CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE**

Varenyk, V. (2015), Trends in banking regulation and supervision in conditions of European integration of Ukraine. Ed.: M. Zveryakov (ed.-in-ch.) and others [Napriamy rozvytku bankivskoho rehuliuвання та nahliadu v umovakh evrointegracii Ukrainy; za red.: M. I. Zveriyakova (gol. red.) ta in.], Socio-economic research bulletin (ISSN 2313-4569), Odessa National Economic University, Odessa, Issue 1, No. 56, pp. 196–201.

Abstract. The article investigates the basic directions of development of regulation and supervision of banks in Ukraine according to the recommendations of the Basel Committee on Banking Supervision regarding the construction of the internal control system aimed at determining the level of risk of the integral assets and capital adequacy ratio of the banking system of Ukraine in terms of European integration. The analysis and evaluation of compliance with capital ratios for banks Ukraine during 2010–2014 is made. And generalized problems of capitalization of banks, which are often associated with the problem of the required size of share capital or a problem related to the execution of licensing requirements of NBU concerning the minimum amount of regulatory capital.

Keywords: banking supervision; Basel Committee on Banking Supervision; regulatory capital; regulatory capital adequacy; capitalization; banking regulation.

JEL classification: G21

Постановка проблеми у загальному вигляді. Порівнюючи підходи країн Європейського Союзу з вітчизняними вимогами банківського нагляду, фахівці підкреслюють їх принципову тотожність з урахуванням відмінностей в розвитку систем, пов'язаних здебільшого із загальним станом економіки країни та відсутністю тривалих традицій розвитку банківської справи [1, с.57].

Головні пріоритети регулювання та нагляду формуються навколо найбільш ризикових аспектів діяльності банків – оцінки якості кредитного портфеля та інших активів, збалансованості ресурсної бази та стану ліквідності, достатності капіталу для покриття можливих збитків у діяльності банків. Саме тому дослідження напрямів розвитку банківського регулювання та нагляду є актуальними в умовах євроінтеграції України.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Дослідженням питань, пов'язаних з банківським регулюванням та наглядом займалися багато вітчизняних науковців, таких як: Т. Васильєва, О. Васюренко, О. Вовчак, В. Базилевич, О. Дзюблюк, І. Д'яконова, О. Заруба, В. Коваленко, Т. Ковальчук, І. Лютий, В. Міщенко, С. Науменкова, М. Савлук, О. Хаб'юк та ін. Серед зарубіжних науковців варто виділити З. Бора, Є. Жукова, Л. Красавіну, В. Колеснікова, О. Лаврушина, В. Міловідова, Г. Панову, С. Пятенко, П. Роуз, В. Усоскіна та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, у вітчизняній літературі залишаються недостатньо розробленими основні напрями розвитку банківського регулювання та нагляду в умовах євроінтеграції України. Відсутні праці, в яких би розглядалися напрями вдосконалення та наближення банківського регулювання та нагляду до світових стандартів, підвищення рівня капіталізації банківської системи та новмативних вимог до адекватності капіталу банків в умовах євроінтеграції України. Розробка таких теоретико-методологічних аспектів розвитку банківського регулювання та нагляду в Україні дозволить окреслити основні орієнтири роботи банківської системи для її адаптації до стандартів ЄС.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження основних напрямів розвитку регулювання та нагляду за діяльністю банків України відповідно до рекомендацій Базельського комітету з питань банківського регулювання в частині побудови системи внутрішнього контролю, направленої на визначення інтегрального рівня ризиковості активів та достатності капіталу банківської системи України в умовах євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відновлення та розвиток банківської системи України неможливий без урахування об'єктивних процесів світової фінансової глобалізації та особливостей розвитку економіки держави в умовах євроінтеграції. З огляду на це банківську систему доцільно досліджувати з позицій особливостей її розвитку в умовах євроінтеграції. При розробці подальших рекомендацій потрібно виходити з двох базових положень:

1. Чим швидше та ефективніше адаптується банківська система до умов фінансової діяльності в ЄС, тим швидше просуватиметься процес євроінтеграції України.
2. Стратегічним суб'єктом фінансового ринку в Україні в процесі адаптації банківської системи до умов діяльності ЄС є Національний банк, який наділений правом, через Президента України та Кабінет Міністрів України, щодо внесення змін до законодавства, та на якого покладені функції з нагляду за банківською діяльністю [2, с.77].

За сучасними міжнародними підходами, що впроваджуються протягом останніх років, функція банківського нагляду передбачає найбільш повне висвітлення проблемних питань без застосування безпосереднього детального контролю банківських операцій, втручання в поточну діяльність банків. Практика пруденційного нагляду пов'язана з оцінкою процесів управління ризиками з боку керівництва банку. Сам термін походить від англійського «prudential» і перекладається як розумний, далекоглядний. Органи регулювання покликані сприяти проведенню банками зваженої та обґрунтованої політики підтримки фінансової стійкості [3, с.17].

Особливу увагу з боку Національного банку України в умовах євроінтеграції приділено пруденційному банківському нагляду, який здійснюється на основі оцінки мінімальних вимоги до капіталу для всіх банків, оцінку з боку наглядових органів прийнятої банками політики, практики і процедур з управління ризиками. Ефективні системи, що дозволяють управляти ризиками, є ключовими елементами банківського нагляду разом з системами внутрішнього контролю, розподілом обов'язків та іншими механізмами корпоративного управління. При цьому достатність капіталу розглядається як основний показник діяльності банку, який повинен відображати ступінь покриття прийнятного ризику [1, с.36].

На сучасному етапі розвитку банківської системи вирішення проблеми капіталізації банків часто пов'язують з проблемою необхідного розміру статутного капіталу або навіть з проблемою, пов'язаною з виконанням ліцензійних вимог НБУ щодо мінімального розміру регулятивного капіталу. А проблема капіталізації – це, насамперед, проблема недостатньої адекватності капіталу банків, розміру наявних активів з урахуванням ступеня їх ризику. Тобто ця проблема полягає не в кількісній, а в якісній площині [4, с.10] (табл. 1).

Таблиця 1

Дотримання нормативів капіталу банками України протягом 2010–2014 рр. [5; 6]

Нормативи Роки	На 01.01.2011р.	На 01.01.2012р.	На 01.01.2013р.	На 01.01.2014р.	На 01.01.2015р.	Відхилен- ня 2014/2010, (+,-)	Нормативне значення
Мінімальний розмір регулятивного капіталу (Н1), млн. грн.	160 897	178 454	178 909	204 976	188 949	28 052	>120
Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2), %	20,83	18,90	18,06	18,26	15,60	-5,23	>10,0

Завдяки загальному зростанню ризикових активів, що перевищує зростання капітальної бази, основним показником надійності національної банківської системи є норматив достатності капіталу (Н2), який станом на 01.01.2015 р. становив 15,60%, і порівняно з 2010 роком знизився на 5,23 п.п. Якщо ж характеризувати динаміку нормативу достатності банківського капіталу за 2010–2014 рр., то спостерігається його зменшення з 20,83% до 15,60%, що є негативною тенденцією в умовах євроінтеграції України (рис. 1).

Незважаючи на те, що зниження надлишкової достатності є нормальним процесом для підтримання на необхідному рівні рентабельності капіталу та підвищення інвестиційної привабливості банків загалом, специфічна проблема полягає в тому, що базою для розрахунку нормативу є власний капітал, економічне та функціональне накопичення якого неадекватне його розміру [7, с.13].

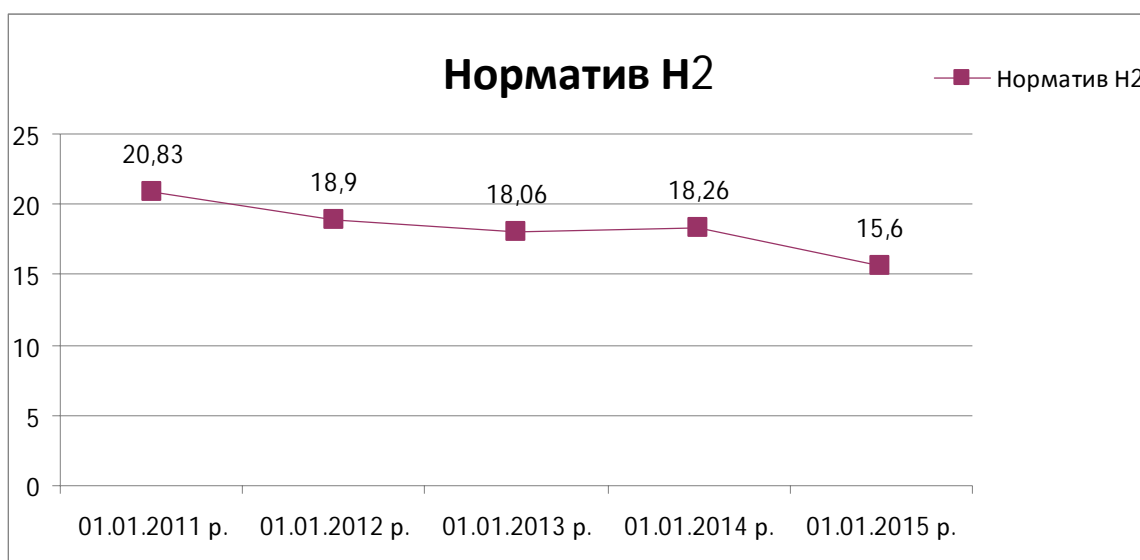

Рис. 1. Динаміка нормативу достатності капіталу банківської системи України за 2010–2014 рр. [6; 8, с.238; 9, с.49]

Як свідчить проведений аналіз, за досліджуваний період посилюється вплив банків за участю іноземного капіталу на всю банківську систему. Водночас їх діяльність була спрямована не на зростання капіталізації банківської системи, а на підтримування рівня прибутковості власних операцій у міжнародному масштабі. В умовах євроінтеграції вимоги до підвищення стійкості у першу чергу спрямовані на зростання капіталізації банків шляхом контролю частки залучених коштів відносно власного капіталу. Також вимагається підвищення ступеня прозорості в діяльності фінансових установ для розвитку інвестицій у банківську сферу [10, с.188].

З точки зору міжнародних стандартів для країн з нестійкою економікою необхідні комплексні заходи у сфері нагляду за банками і небанківськими фінансовими установами. Зазвичай, це визначає більш високі та диференційовані вимоги відносно капіталу, класифікації кредитів за групами ризику та посилення вимог щодо адекватності резервів на покриття втрат за кредитами. Більш жорсткими повинні бути також правила щодо врахування заставного забезпечення, вимоги щодо концентрації кредитів, обмеження на чисті відкриті валютні позиції. Потребують доопрацювання питання контролю невідповідності термінів погашення кредитів і депозитів.

При впровадженні базельських угод в умовах євроінтеграції України необхідно посилити вимоги до розкриття інформації банками щодо управління ризиками і систем внутрішнього контролю, періодичного проведення стрес-тестів. Також мають бути вдосконаленими процедури періодичного моніторингу та інспектування банків з позицій нагляду на основі ризиків. Більш ретельної перевірки і нагляду потребують потенційно проблемні банки [11, с.5].

Інформація про діяльність банку повинна відображатися у звітності, що має відповідати вимогам його облікової політики, і давати повне та об'єктивне уявлення про його фінансову стійкість та прибутковість. Інформація повинна подаватися регулярно, а її достовірність періодично перевірятися або наглядовим органом, або зовнішнім аудитором.

Принципи сприяння міжбанківській міжнародній діяльності вимагають від наглядових органів здійснення глобального консолідованого нагляду за діяльністю банків, що активно займаються міжнародними операціями. Вони також визначають основу взаємодії органів банківського нагляду, що припускає встановлення контактів й інформаційного обміну з метою забезпечення належного контролю за діяльністю міжнародних банків.

За висновками експертів, при розробці стратегій формування капіталу та резервів необхідно забезпечити підвищення стійкості банків у період активного розвитку та готуватися до можливих дисбалансів, що призводять до фінансової нестабільності, які зазвичай

розвиваються у найбільш сприятливій економічній ситуації [12, с.250]. Поряд з методологією контролю за системними ризиками динамічно розвиваються вимоги до фінансової стійкості кожної банківської установи. Так, статтею 22 Директиви 2006/48/ЄС передбачено, щоб кожна кредитна установа мала ефективну структуру управління, пропорційну характеру, масштабам та складності діяльності. Структура управління, процедури і механізми мають бути комплексними та всебічними, передбачати чітку організаційну структуру, прозорі компетенції відповідних посадових осіб, ефективні процедури для виявлення, управління, моніторингу та надання звітів про ті ризики, які має або може мати ця кредитна установа. Особливої уваги заслуговує адекватність механізмів внутрішнього контролю, включаючи раціональні адміністративні процедури та правила оформлення звітності [4, с.73].

У процесі трансформації банківського нагляду регулятори країн ЄС визначили комплекс першочергових завдань:

- розробка стандартів нагляду за банківськими установами в розрізі розподілу складових балансу за рівнем ризиковості;
- впровадження рекомендацій щодо побудови банками системи внутрішнього контролю, направленої на визначення інтегрального рівня ризиковості банку;
- застосування адекватних заходів впливу до банків у випадку надмірного накопичення ризиків, здатних призвести до зниження стійкості банківської системи;
- опрацювання конкретних правил аналізу та погодження внутрішніх методик банків до оцінки ризику.

Діюча в Україні система нагляду спрямована на його вдосконалення на основі ризиків. Серед важливих питань, що потребують подальшого розвитку в умовах євроінтеграції України, слід виділити законодавче підвищення прозорості банків з точки зору виявлення реальних власників та підвищення їх відповідальності. Протягом останніх років Національним банком впроваджуються стандарти корпоративного управління, нормативи нагляду за банківськими групами та вдосконалюються форми відповідної звітності.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, для впровадження міжнародних стандартів банківського регулювання та нагляду в умовах євроінтеграції України необхідне поліпшення правового середовища банківської діяльності, підвищення на законодавчому рівні фінансової дисципліни та відповідальності позичальників, охоплення кредитної діяльності всіх банківських установ інституціями кредитних історій, формування позасудових механізмів урегулювання зобов'язань за проблемною заборгованістю шляхом реструктуризації боргу, створення ринку відповідних банківських активів, включаючи і майно, що стягується в позасудовому порядку.

Загалом процес розвитку методології банківського регулювання та нагляду значною мірою регламентується вимогами Базельського комітету з банківського нагляду, які необхідно буде впроваджувати в умовах євроінтеграції України.

Література

1. Банківський нагляд: навч. посіб. / В. І. Грушко, С. М. Лаптев, О. С. Любунь, К. Є. Раєвський. – К.: ЦНЛ, 2004. – 264 с.
2. Заруцька О. П. Банківський нагляд з використанням структурно-функціонального аналізу: теорія, світовий та вітчизняний досвід: монографія / О. П. Заруцька. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. – 379 с.
3. Любунь О. С. Фінансовий менеджмент у банку: навч. посіб. для студентів вищих навч. закладів / О. С. Любунь, В. І. Грушко. – К.: Слово, 2004. – 296 с.
4. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету: монографія / О. Хаб'юк. – Івано-Франківськ: ОІППО; Снятин: ПрутПринт, 2008. – 260 с.
5. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків України: Постанова правління НБУ № 368 від 28.08.2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

6. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
7. Банківський нагляд: навч. посіб. / В. І. Міщенко, А. П. Яценюк, В. В. Коваленко, О. Г. Коренєва. – К.: Знання, 2004. – 406 с.
8. Про Національний банк України: Закон України № 679–XIV від 20.05.1999 року (зі змінами і доповненнями) / Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 29. – 238 с.
9. Чуб О. О. Концептуальні засади банківського нагляду в умовах глобалізації / О. О. Чуб // Фінанси України. – 2009. – № 7. – С. 49.
10. Д'яконова І. І. До питання визначення понять «банківське регулювання» та «банківський нагляд» / І. І. Д'яконова // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 8 (86). – С. 187–193.
11. Міщенко В. Базель III: нові підходи до регулювання банківського сектору / В. Міщенко, А. Незнамова // Вісник НБУ. – 2011. – № 1. – С. 4–9.
12. Паласевич М. Б. Правове регулювання банківської діяльності в Україні / М. Б. Паласевич // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2007. – Вип. 17.7. – С. 248–249.

References

1. Grushko, V. I., Laptev, S. M., Lyubun, O. S., Rayevskiy, K. E. (2004), *Banking supervision [Bankivskii nahliad]*, CNL, Kyiv, 264 p. (ukr)
2. Zarutskaya, O. P. (2013), «*Banking supervision using structural and functional analysis: theory, international and domestic experience: monograph*» [Bankivskiyi nahliad z vykorystanniam struktorno-funktsionalnoho analizu: teoriia, svitovyi ta vitchyzniansyi dosvid: monohrafiia], DVNZ «UABS NBU», Sumy, 379 p. (ukr)
3. Lyubun, O. S., Grushko, V. I. (2004), *Financial management in the bank [Finansovyi menedzhment u banku]*, Slovo, Kyiv, 296 p. (ukr)
4. Khabyuk, O. (2008), «*Banking regulation and supervision in the light of the recommendations of the Basel Committee: monograph*» [Bankivske rehuliuвання ta nahlyid cherez prizmu rekomendatsii Bazelskoho komitetu: monohrafiia], OIPPO, Ivano-Frankivsk; PrutPrynt, Snyatyn, 260 p. (ukr)
5. «*On approval of Instruction on regulation of banking activity in Ukraine: Legal Act of Ukraine, No. 368, 28.08.2001*» [Pro zatverdzhennia Instrukttsii pro poriadok rehuliuвання diialnosti bankiv Ukrainy: Postanova pravlinnia NBU, No. 368, 28.08.2001], available at: <http://www.bank.gov.ua> (ukr)
6. *Official website of the National bank of Ukraine [Ofitsiynyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy]*, available at: <http://www.bank.gov.ua> (ukr)
7. Mishchenko, V. I., Yatsenyuk, A. P., Kovalenko, V. V., Korneeva, O. G. (2004), *Banking supervision [Bankivskii nahliad]*, Znannya, Kyiv, 406 p. (ukr)
8. «*About National Bank of Ukraine: Legal Act of Ukraine, No. 679–XIV, 20.05.1999*» [Pro Natsionalnyi Bank Ukrainy: Zakon Ukrainy, No. 679–XIV, 20.05.1999], *News Bulletin of the Supreme Council of Ukraine*, No. 29, 238 p. (ukr)
9. Chub, O. O. (2009), «*Conceptual Foundations of supervision in the context of globalization*» [Kontseptualni zasady bankivskoho nahliadu v umovakh hlobalizatsii], *Finances of Ukraine*, No. 7, 149 p. (ukr)
10. Dyakonova, I. I. (2008), «*On the question of definition of «banking regulation» and «banking supervision»* [Do pyttannya vyznachennia poniat «bankivske rehuliuвання» ta «bankivskiyi nahliad»], *Actual problems of Economics*, No. 8 (86), pp. 187–193 (ukr)
11. Mishchenko, V., Neznamova, A. (2011), «*Basel III: new approaches to the regulation of the banking sector*» [Bazel III: novi pidkhody do rehuliuвання bankivskoho sektora], *Visnyk NBU*, No. 1, pp. 4–9 (ukr)
12. Palasevych, N. B. (2007), «*Legal Regulation of banking activity in Ukraine*» [Pravove rehuliuвання bankivskoi diialnosti v Ukraini], *Scientific Bulletin of the National Forestry University*, No. 17.7, pp. 248–249 (ukr)

Стаття надійшла до редакції 27.02.2015.